

Megjegyzések az ETO 93/99 Történelem főrészének kérdéséhez

V. WINDISCH ÉVA

A magyar könyvtárügy legújabb korszakának jelentős vívmányai közé tartozik az egységes szakozás bevezetése. Az ETO kötelező használatának elrendelése az ujonnan alakuló vagy új szakrendszerre áttérő könyvtárakban megteremtette az alapot az e téren eddig mutatkozó szervezetihiány felszámolására. Ma úgyszólván valamennyi tudományos és szakkönyvtárunk az ETO rendszerében készíti szakkatalógusát, s erre az elvre épülnek a dokumentációs munkálatok is. Az egységes és rendszeres munkát a nemzetközi ETO táblázatok több mint 22 000 tárgyszót tartalmazó magyar nyelvű kivonatának 1958-ban nyomtatásban történt megjelenése biztosítja.

Az ETO fontossága hazai könyvtárügyünkben indokoltá teszi, hogy a rendszer még meglévő hiányosságainak kiküszöbölésére törekedjünk. Közismert az Országos Osztályozó Bizottság rendszeres és szakszerű tevékenysége az ETO állandó fejlesztése és tökéletesítése érdekében. Úgy érzem azonban, a szempontok minden irányú tisztázása, s a szakrendszer minél kedvezőbb használhatósága érdekében talán mégsem felesleges, hogy a rendszert kívülről, az egyes szakterületek szempontjából is vizsgálat tárgyává tegyük. A következő megjegyzések a történettudomány szemszögéből szeretnék ezt a feladatot elvégezni.¹

Kétségtelen, hogy a történéshoz nem könnyű dolga akkor, amikor a tizedes rendszerre felépülő szakkatalógus segítségével kíván hozzáfogni valamely történeti kérdés irodalmának összeállításához. Az ETO alapelvei közé tartozik ugyanis — mint közismert — hogy a könyvek csoportosítását „mindenekelőtt a tárgynak, a tartalomnak megfelelően” végzi, s azt a körülményt, hogy a mű milyen korszakból meríti tárgyát, csak másodlagos vonatkozásnak tekinti, amit az idő szerinti közös alosztással fejez ki.² Így a szakkatalógus szerkesztésénél a könyv címe elsősorban a tárgyának megfelelő szakcsoportban nyer elhelyezést: „minden kérdés történetét az illető kérdés szakjába kell beosztani (091) formai alosztással”; s „a történelem főrészbe, 93/99 alá csak az általános és politikai történeti munkák kerülnek”.³ A táblázatok magyar kiadásának bevezetése ezt az eljárási módszert példával is illusztrálja: egy Magyarország XIX. századi szénbányászatról szóló műnek „legfontosabb mondanivalója, tárgya a szénbányászat — ahogyan tárgyát kifejti, amit arról mond, az a könyv tartalma —, tehát ez — a szénbányászat — jelen esetben az osztályozás elsődleges eleme. A magyarországi szénbányászat, illetve a magyarországi jelző a tárgy helyi vagy földrajzi vonatkozása; a XIX. századbéli: a tárgy idővonatkozása; mindkettő (helyi és idő szerinti vonatkozás) másodlagos eleme az osztályozásnak.”⁴

A gyakorlatban ez az elv tehát azt jelenti, hogy az ETO valamennyi jelzete ellátható a (091) alosztással, s annak a történésznek, aki nem speciálisan valamilyen világosan elhatárolható szakterület történetével foglalkozik, kedvezőtlen esetben ugyancsak nagyszámú szakcsoportot kell áttanulmányoznia, hogy témája történeti irodalmát összegyűjtse, — de még ekkor is állandó bizonytalanságban maradhat affelől, nem felejtett-e ki valamilyen szempontot, melynek alapján az ETO az őt érdeklő kérdés valamely oldalát feltárja. Helyzetét némileg megkönnyíti az a körülmény, hogy a társadalom-, gazdaság-, politikatörténeti kérdések jó részét a 3-as főosztály különböző pontjain találhatja meg: a politikai pártok történetét csakúgy, mint a jobbágyság, a munkásmozgalmak, a kül- és belpolitika egész történetét, a forradalmak történetét épp úgy, mint a történeti statisztikai műveket, a nemzetiségi kérdés történetét, a gazdasági élet, jog, közigazgatás, hadügy, oktatásügy, kereskedelem történetét.⁵ De emellett, mint említettük, nincs egyetlen szak sem az egész rendszerben, melynél ne volna meg a lehetősége annak, hogy szakjellegű anyaga mellett egy vagy több történeti mű katalóguscéduláját rejtegeti.

Nem vélünk újat mondani annak megállapításával, hogy ez a körülmény a rendszer hiányosságai közé tartozik. Az ETO problematikus vonásaira a magyar és a hatalmas külföldi szakirodalom nem egy ízben és minden oldalról rámutatott.⁶ A modern német könyvtártani irodalom *Diesch* régebbi megállapítására hivatkozva a tizedes osztályozást társadalomtudományi szakok rendszerezésére általában igen kevésbé találja alkalmasnak;⁷ egyes szovjet könyvtártani írók pedig a burzsoá osztályozási rendszereket, köztük a tizedes osztályozást is élesen bírálják, amiért „a történettudományok tartalmát . . . elszegényítik, kizárják belőle mindazt, ami a társadalmi fejlődés törvényeinek objektív jellegét tárja fel”, — a munkásmozgalmak történetét, a pártharcok, a forradalmi megmozdulások, a nemzeti felszabadító mozgalmak s az ezzel rokon kérdések történetét a politikai tudományok szakcsoportjába sorolva.⁸ Magyar részről *Gulyás Pál* a történelem szak elégtelen részletezésére hívta fel a figyelmet: jelentős magyar intézmények, kérdések a tizedes rendszerben csak igen bonyolult módon fejezhetők ki, s míg a természettudományok aprólékos részletességgel bonthatók, a magyar mult és jelen fontos intézményei és problémái semmitmondó szakokban sikkadnak el.⁹

Ahelyett, hogy e megállapítások felsorolását folytatnánk, kíséreljük meg részletesebb vizsgálat tárgyává tenni az ETO és a történettudomány viszonyát. Kiindulópontként nem felesleges talán leszögeznünk azt az alapelvet: mi a célja általában az osztályozásnak?

A szakirodalom kínálta bőséges választékból emeljük ki *A könyvtáros kézikönyvének* meghatározását, mely a fogalmat két irányból is megvilágítja: „Az osztályozásnak az a célja, hogy az azonos tartalmú, jellegű művek együvé kerüljenek. Vagy más oldalról: a katalógus minden szakcsoportjában az odatartozó irodalom teljességét kell az olvasónak fellelnie.”¹⁰ Fentiekből következik, s e rövid meghatározást egészíti ki az a megállapítás, hogy „egy-egy osztály . . . csak olyan fogalmakat vagy tárgyakat tartalmazhat, illetőleg foglalhat össze, amelyek egymás között több közös ismérvet, több közös jelleget mutatnak fel, mint az ebből az osztályból, szakból, címből kizárt bármely más fogalom vagy tárgy.”¹¹ Ha pedig a célt gyakorlati oldaláról kívánjuk megfogni: ez nem más, mint hogy „a szakembereknek, a tudományos kutatóknak . . . felhívjuk figyelmét szak-

területük új eredményeire . . .¹² S e célt tekintve nyer különös súlyt az a figyelemztetés, mely szerint az osztályozónak „mindig jusson eszébe, hogy a közönség számára dolgozik, a tervszerű kutatást és az olvasát mozdítja elő jó munkájával. Osztályozó munkáját nézze a kutató, az olvasó szemével is . . .¹³

Ha most ezeket az alapelveket a történelemnek az ETO rendszerében elfoglalt helyére alkalmazzuk, arra az eredményre kell jutnunk, hogy a történeti művek elhelyezése nem felel meg a szakrendszer céljaként felállított igényeknek. Mert míg egyfelől a történetkutató nem találja meg a szaktudományára vonatkozó irodalom teljességét a 9-es főosztályban, s az a körülmény, hogy a történelem önálló, sajátos forrásanyaggal, sajátos célkitűzésekkel rendelkező tudomány (nem pedig a többi tudományok multbatekintő szektora), teljességgel háttérbe szorul,¹⁴ — másfelől a történeti művek olyan munkákkal együtt nyerne elhelyezést, amelyekkel kevesebb közös ismérvet mutatnak fel, mint a más szakcsoportokban elhelyezett történeti művekkel. Erre vonatkozólag a *Magyar Nemzeti Bibliográfia* 1956—1958. évfolyamaiból könnyen hozhatunk fel néhány példát.

A *Magyar Nemzeti Bibliográfia* 1956. évi 1. számában *A munkásosztály helyzete a Horthy-rendszer idején* c. anyaggyűjtemény a 331 *Munka* szakcsoportba került. E szakcsoportban ugyanakkor — a szakszervezeti mozgalomra vonatkozó művek mellett — biztonságtechnikai iránytervgyűjtemény, szakszervezeti évkönyvek, munkaügyi jogszabályok gyűjteménye szerepelnek. Ugyan-ebben a számban *Dolmányos István: A dekabristák* c. műve a 32 *Politika* szakban foglal helyet — a Magyar Nők Demokratikus Szövetségének alkalmi kiadványai, vietnami tárgyú feljegyzések mellett. *Kubinyi András* tanulmánya *A kincstári személyzet a XV. század második felében* a 33 *Politikai gazdaságtan. Közgazdaságtan* szakba nyert besorolást; ugyane számban ugyanezen szakban főleg a földművesszövetkezetekre vonatkozó kiadványok találhatók (1958. 1—3. sz.). *Nagy Lajos: Mezőgazdaság Pesten a XVIII. században és Szántó Imre Adalékok a magyarországi mezőgazdaság fejlődéséhez a napoleoni háborúk korában* c. tanulmánya egyformán a 63 *Mezőgazdaság* szakba került, — e terjedelmes szakcsoport állattenyésztési kutatások eredményeitől a *Tejkezelés* c. művön át a fűszerpaprika éghajlati igényeiig számos kérdést felölel, — ugyanakkor *Eckhart Ferencnek Szántó Imre* tanulmányával tárgyánál fogva szorosan összefüggő műve (*A bécsi udvar gazdaságpolitikája Magyarországon 1780—1815*) a 33 *Politikai gazdaságtan* szakcsoport tagja. (1958. 1—3. és 7—9. sz.) S vajon *Babics András: A vasérckutató története a Mecsek hegységben* c. műve (622 *Bányászat*) azt a kutatót érdekli-e, akit az utána következő, a millszekundus robbantásról, a bányászati balesetelhárításról, a gyorsított vágathajtásról szóló szakmunkák, — vagy inkább azt, akit az ugyane szám *Történelem* szakcsoportjába beosztott *A pécsi ipar a feudalizmus végén* c. mű? (1956. 3. sz.)

Az összetartozó tárgyak ilyenfajta szétszakítása s össze nem tartozók együvé kényszerítése mellett olykor következtelenségek is felhívják magukra a figyelmet a *Magyar Nemzeti Bibliográfia* hasábjain, — olyan következtelenségek, melyek a főtáblázatok tanulmányozása után megmagyarázhatóak, a kutató számára azonban csak bizonytalanság forrásává válhatnak. Hogy csak egyetlen példát mondjunk: a munkásosztály multjának kutatója *Sarlós Márton* könyvét *A munkásmozgalom harca Magyarországon a XX. században a választójogért és a szabadságjogokért* — nyilván e harc jogi jellegű követelményei folytán — a 34

szakban találja meg (1958. 10—12. sz.), *A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai* c. kötetet azonban a 331-ben (1956. 3. sz.), *Leontyev* művét pedig (*A munkásosztály helyzete és harcai a kapitalizmusban*) a 32-ben. Ezek az elhelyezések teljesen megfelelnek a főtáblázatok előírásainak; a kutatót mégis zavarba hozzák.

Mindezek a nehézségek véleményem szerint egyetlen forrásból táplálkoznak. Az ETO ugyanis a tárgyhoz való ragaszkodás követelményével számos esetben — s éppen a történeti művek szakozásakor a legnagyobb mértékben — úgyszólván megoldhatatlan feladat elé állítja a szakozó könyvtárost. Viszonylag rendkívül csekély ugyanis azoknak a történeti műveknek a száma, melyek egy vagy akár két tárgy alapján kielégítő módon meghatározhatóak: a történeti művek nagy része — s éppen mai történetírásunkban — politikai, társadalmi, gazdasági, sőt gyakran ideológiai kérdéseket együttesen tárgyal, hiszen éppen az összefüggések keresésében látja egyik fő feladatát. Nem elégedhetik meg egy politikai esemény egyszerű bemutatásával: kísérletet tesz arra, hogy gazdasági-társadalmi alapjait is megkeresse, szükség esetén bőven elemezze is. Megfordítva: egy gazdasági kérdés kutatója szükségesnek fogja érezni a leírt jelenség társadalmi hatásának s ideológiai vetületének felmérését.

Az összefüggések általános felvázolásának folytatása helyett azonban vizsgáljuk meg állításunk helyességét egy-két példán. A főtáblázatok bevezetése, mint említettük, egy Magyarország XIX. századi szénbányászatának történetével foglalkozó művet hoz fel példaként, hangsúlyozva, hogy e műben a szénbányászat a tárgy, tehát az osztályozás elsődleges eleme. Nem ilyen egyszerű azonban a kérdés, ha a fiktív példát egy konkrét művel vetjük össze. 1952-ben jelent meg *Babics András: A pécsvidéki kőszénbányászat története* c. műve. A 256 lapos kötet első harmada valóban elsősorban bányászati szakkérdésekkel foglalkozik (I. A pécsvidéki szénmező felfedezése és az első vállalkozások 1808-ig. II. A szakszerű bányaművelés kezdete 1808-tól 1852-ig. III. A pécsvidéki kőszénbányák koncentrációja (A Dunagőzhajózási Társaság szénbányavállalatának birtoktörténete 1852-től 1944-ig). IV. A termelés a Dunagőzhajózási Társaság pécsvidéki szénbányáiban.), — bár bizonyos vonatkozások más szakterületekre is utalnak: a műnek ez a része a magyarországi kapitalizmus kialakulásának kutatója számára csakúgy hasznos forrás, mint a magyarországi belföldi és külkereskedelem történetének kutatója számára (utóbbi A termelés értékesítése — piackérdés c. alfejezet érdekli), s a magyarországi vasutépítések történetével foglalkozó kutató szintén talál benne néhány speciális adatot; nem is említve azt, hogy a birtoklás kérdésének tárgyalása a mű egyes részeit a Bányabirtok (333.8) szakcsoportba utalja.

A mű második harmada az „A munkás” c. fejezet a munkásállománnyal és a munkateljesítménnyel, a bányások egészségügyi viszonyaival, a balesetekkel, a munkásbiztosítás kérdésével, a munkástelepekkel s a munkásművelődéssel foglalkozik, — tehát nem kis részben a 3 főosztály különböző pontjain elhelyezendő kérdésekkel. A mű utolsó harmada: „Munkásmozgalom: párt- és szakszervezkedés — sztrájkok” — ismét csak a 3 főosztályba tartozik.

Nagyjából hasonló eredményre jutunk *Babics András* másik bányászat-történeti művének (*A komlói kőszénbányászat története*. Pécs 1958.) vizsgálata alapján. A 270 lapnyi szöveget tartalmazó kötetben több mint 100 lap foglalkozik a bányások 1892—1944 közötti életével és harcaival; a mai Komlóról

szóló 100 lapban pedig kb. 60 lap tárgyalja a munkaverseny, újtómozgalom, munkamódszerátadás, szakoktatás kérdéseit, s a komlói bányamunkásság élet-körülményeit, kulturális viszonyait, — tehát a mű nagyobbik fele nem szorosan véve a bányászat tárgykörébe vág.

E két példával sikerült talán éreztetnünk mai történeti irodalmunk komplex jellegét, amely lehetetlenné teszi azt, hogy egy mű tartalmát tárgy szerint kiválasztott egy vagy akár több szakszámmal megnyugtató módon kifejezzük. Nem látszik teljes értékű — és gyakorlatilag keresztülvihető — megoldásnak az sem, hogy a tárgy szerint kiválasztott szakszámok számát szaporítsuk. A megoldás kézenfekvő: minthogy mindezek a kérdések a történettudomány széles területének részei, a történeti vonatkozásokat tartalmazó műveknek — a tárgy szerint adódó főosztályon kívül — elhelyezése a 93/99 főrészből is, s ennek a kettős beosztásnak határozott követelményként való kimondása. Ilyen módon a mult kérdéseivel foglalkozó kutató együtt találja „az odatartozó irodalom teljességét”, s bizonyos lehet affelől, hogy tárgya szempontjából lényeges művek nem kerülnek el a figyelmét. Hogy példánkat folytassuk: a kapitalizmus történetének vagy a munkásmozgalmak történetének kutatója nem kényszerül arra, hogy a 3 és 6 főosztályban széttagolt anyagot aprólékos munkával összegyűjtse, hanem a 9 főosztályban elrendezett anyagból válogathat. Változatlanul kedvező marad ugyanakkor annak a kutatónak a helyzete, akit egyetlen szűk szakterület történetének kérdése — például a szénbányászat technikai fejlődése Magyarországon — érdekel.

Javasolt megoldásunkat annál is egyszerűbben keresztülvihetőnek érezzük, mivel a Történelem szak kérdésének megoldatlansága mellett az ETO szakirodalma — több-kevesebb hangsúllyal — már gyakran rámutatott valamiféle kiegészítő megoldás alkalmazásának lehetőségére is.¹⁵ Hogy mégis szükségesnek éreztük e kérdések ilyen részletességű tárgyalását, ennek oka az, hogy e lehetőségekkel szakozási gyakorlatunk nem élt kielégítő mértékben: az ETO táblázatainak kiadása nem említi azokat a módszereket, melyek segítségével a teljes történeti anyag a 9 főosztályban egyesíthető; a *Magyar Nemzeti Bibliográfia* a legújabb időkig nem alkalmazott utalásokat, s ezek 1959 óta történt bevezetésével sem vált még a Történelem szakanyaga teljessé (pl. az 1959-ben megjelent, a Tanácsköztársaság történetét különböző szempontok szerint megvilágító nagyszámú műnek csak töredéke kapott első helyet vagy utalást a 93/99 főrészből); s a tárgyak szerint elhelyezett történeti művek szakszámjai között kettős vagy többszörös szakozás esetén sincsen egyetlen olyan szakszám sem, amely a 93/99 főrészből való elhelyezést írná elő.¹⁶

Úgy véljük, hogy a kérdés ilyen háttérbe szorulásának okai között bizonyos elvi tisztázatlanságok a döntők. S hogy e tisztázatlanságok felszámolására a Nemzetközi Dokumentációs Szövetség — legalább is tudomásunk szerint — nem tett kísérletet, ezt eléggé magyarázza az a körülmény, hogy a természettudományok hatalmas iramú fejlődése igen sokoldalú tevékenységet követel meg, s eltereli a figyelmet a nem közvetlenül mutatkozó problémákról. A szovjet könyvtárosok viszont — nem kis mértékben a 9 főosztály helyzete s az ebből fakadó problémák folytán — az egész decimális rendszert elvetendőnek találták, s új, a társadalomtudományok igényeit eleve jobban szem előtt tartó osztályozási rendszer megkonstruálásának munkájára vállalkoztak. Ha azonban a 9 főosztály problémáját az ETO keretein belül kívánjuk megoldani, nem zárkoz-

hatunk el ez elvi kérdések vizsgálatától sem. A továbbiakban mindössze csak felvetni szeretnénk néhány ilyen problémát, megoldásukat az illetékes szakemberek gondjaiba ajánlva.

A legközvetlenebbül jelentkező probléma annak a tudományterületnek körülhatárolása, melynek anyaga a Történelem szakban feltüntetendő. Vajon minden, a múlt valamely jelenségével vagy eseményével foglalkozó műnek itt van a helye?

Az ETO rendszerének mai alkalmazása szerint a 93/99 főrészben, mint említettük, csak az általános és politikai történeti munkák kapnak helyet. Az e tárgyban kialakított szovjet álláspont szerint viszont a Történelem szak magában foglalja a társadalom fejlődéstörténetének egészét, a társadalmi élet jelenségeinek minden összefüggését. „A 'Történelem. Történeti tudományok' szak szerkezete és bontása olyan legyen — írja Kamenckaja — hogy segítséget nyújtson az olvasónak a társadalmi élet konkrét jelenségeinek tanulmányozásához azok minden sokrétűségében, tegye lehetővé az általános történeti törvényszerűségek feltárását, az egyes történeti események és folyamatok sajátos jellemvonásainak a történeti források alapján való rekonstrukcióját.”¹⁷ Ez a megfogalmazás — bár az új szovjet szakrendszer számára lefektetett követelményt tartalmazza — megjelöli az ETO Történelem főrészének kívánatos tartalmát is. Fennmarad azonban még mindig a kérdés: hol húzható meg a határ a 93/99 főrész területe körül, illetve melyek azok a történeti jellegű munkák, amelyeknek e csoportbannincsen helyük?

E határ megvonása gyakorlatilag nem látszik nehéznek. A filozófia, a nyelv, a művészetek, az irodalom története kutatásaik tárgyát a múltból merítik ugyan, s eredetüket tekintve egy tőről fakadnak a mai értelemben vett történettudománnyal, — az elmúlt évszázadok során mégis önálló tudománysszakokká váltak, meglehetősen elhatárolható forrásanyaggal, sajátos módszerekkel, sajátos problematikával. Úgyanez nem mondható el másirányú történeti studiumokról. Nem szorul bővebb magyarázatra az a jelentős különbség, ami pl. az irodalomtudomány és irodalomtörténet egymáshoz való viszonya, s az orvostudomány és orvostörténet egymáshoz való viszonya között fennáll. Egy mai irodalmi alkotás vizsgálata lényegében nem történhetik más módszerekkel, mint egy antik mű elemzése, — egy patológiai vagy gyógyszeres értekezésnek azonban viszonylag kevés köze van az ókori Egyiptom gyógyászatának rekonstrukciójához. A fent említett négy szakban történeti és nem történeti anyag jóval szorosabb egységbe olvad, mint a tudományok más területein, s a határ vonal e tudományok történeti szektora és a szorosan vett történettudomány között eléggé határozottan megvonható. A kutatás szempontjából így semmi sem indokolná, hogy pl. a *Hegel* filozófiájáról, vagy a magyar nyelvjárások történetéről szóló, *Ady*, *Erkel* vagy *Mednyánszky* művészetét elemző műveket is feltüntessünk a 9 főosztályban; a kutató számára is legmegfelelőbb helyen vannak ezek az 1, 4, 7 és 8 főosztály kereteiben. Másfelől azonban, amennyiben a négy tudománysszak kiadványai olyan kérdéseket tárgyalnak, melyek bizonyos vonatkozásokban a történettudományhoz kapcsolódnak, s a történész kutató számára is hasznot jelenthetnek (akár tudománytörténeti, akár egyéb vonatkozásban), jogosnak látszik az a kívánság, hogy ezek már a 93/99 főrészben is feltüntessenek, — mint például a materialista világnézet magyarországi fejlődéséről, a szótáriródalom történetéről, a XVIII. századi művészek mecénásairól és olvasóközönségéről, vagy *Ady* politikai nézeteinek alakulásáról szóló munkák.

E magától értetődőnek látszó gyakorlati megoldás elvi megfogalmazása már bonyolultabb feladat, — a tudományok rendszerének, felosztásának vizsgálatával azonban kétségkívül megvonhatók a határok elméletben is. Anélkül, hogy e kérdés megoldására kísérletet tennénk, annyit kétségtelennek látunk, hogy mindazok a múlttal foglalkozó művek, melyek tárgyukat az élet anyagi jelenségeinek köréből merítik, kivétel nélkül beiktatandók a 93/99 főrészbe is (tehát lényegében az 5 és 6 főosztályban elhelyezett történeti művek); a tárgyak szerint a 3 főosztályba tartozó történeti jellegű művek ugyancsak kivétel nélkül; a többi szakokból pedig — ezek (eltekintve a 4 főosztálytól) valamennyien a felépítmény körébe vágó kérdéseket tárgyalnak — a múltból merítő műveknek csak egy, még kidolgozandó elvek szerint körülhatárolható része kaphat második helyet vagy utalócédulát a 9 főosztály megfelelő pontjain.

A másik, érzésünk szerint ugyancsak elvi megoldást igénylő probléma elsősorban az Országos Széchényi Könyvtár munkájában jelentkezik, de előbb-utóbb kétségkívül más könyvtárak is szembekerülnek vele. Köztudomású, hogy az Országos Széchényi Könyvtár a müncheni rendszer szerint feldolgozott régi anyagáról nemcsak modern címfelvételeket készít, de decimális rendszerű szak-katalógusába is bedolgozza a régi anyagot. Ez a rendkívül nehéz munka — hiszen a modern tudományos irodalom számára kidolgozott rendszer, és egy nagymennyiségű XVI—XVIII. századi könyvet tartalmazó anyag egybehangolásáról van szó — új aspektusból vetíti fel a Történelem szak problémáját. Hiszen a szóbakerülő művek nagy része, figyelmen kívül hagyva azokat, amelyeknek modern megfelelőit eleve a 93/99 főrészbe tartozónak érezzük, egyedül régisége folytán történetivé vált, s speciális szakozást igényel ahhoz, hogy a kutató számára feltalálható legyen. Egy törvény vagy egy urbárium két-három évszázad távlatából nem bír semmiféle közigazgatási vagy jogi jelentőséggel: egyedül a korszak történetének kutatója számára érdekes forrás. Egy XVI. századi fűveskönyv épp úgy tudománytörténetté vált, mint egy XVIII. századi bányászati szakmunka. S az alkalmi írások hatalmas tömege: költemények, röpiratok, vitairatok, dízművek: a mai olvasó számára teljesen megváltozott funkcióval, kizárólag mint egy korszak vagy egy esemény teljesebb megismerését előmozdító forrásanyag használhatók.

E körülmények folytán, úgy érezzük, az átdolgozásra kerülő anyagból jóval nagyobb százalék helyezendő el a 93/99 főrészben, illetve abban is, mint a modern könyvanyagból. Az elvi határok megvonása e területen, ha lehetséges, még szükségesebbnek látszik, mint a kurrens anyag esetében. E bonyolultnak ígérkező kérdéshalmazból csak egyetlen problémát emelnék itt ki: a gyakorlati értéküket elvesztett szakmunkák kérdését. E művek részére, úgy vélem, nagyobb témakörönként (földművelés, állattenyésztés, bányászat, orvostudomány stb.) kellene önálló helyet biztosítani, akár a tárgy szerint megfelelő szakban, akár a történelem főrészben; illetve ez utóbbiban legalább utalni kellene a szak-katalógus más részeiben elhelyezett ilyen jellegű művekre. Egyben felvetődik az a kérdés is, nem volna-e helyes megállapítani azt az időhatárt, melyen túl egy szakmunka már csak tudománytörténeti érdekekkel bír, — s nem kellene-e esetleg ezt az időhatárt tudományszakonként másutt és másutt megvonni? A probléma egyébként, mint erre a szakirodalom is rámutatott, tulajdonképpen állandó problémája minden szakkatalógusnak: 50—100 év távlatában történelemmé válik az, ami eredetileg szaktudomány, napi politika,

aktualitás volt. A kérdés, úgy véljük, felvetett problémánk egyik lényeges szektorát alkotja; s a szakkatalógus nagyobb időközönként a Történelem szak szempontjából szükségessé váló átrendezése s ez átrendezés elvi alapjainak meghatározásacsak e szak általános körvonalainak kijelölésével együtt végezhető el.

Végezetül külön problémaként jelentkezik a 92 *Életrajzok* szak kérdése. Az ETO táblázatok 1958. évi magyar kiadása megadja az utasítást az életrajzok, gyűjteményes életrajzok szakszámait illetően, — nem terjeszkedik ki azonban az életrajzok kettős szakozásának kérdésére.¹⁸ Érinti viszont ezt a kérdést az Országos Könyvtári Központ 1951. évi könyvtárostanfolyamán kiadott jegyzet: eszerint a történelmileg fontosabb személyek, pl. uralkodók életrajzai a Történelem szakba is beosztandók, szaktudományok művelőinek életrajzai, tudományos munkásságuk ismertetése pedig az illető szaktudomány jelzete alá.¹⁹ Igen egyértelműen foglal állást e kérdésben *Ambarcumjan*, aki szerint az életrajz jellegű művek a tudomány, technika, művészet megfelelő ágazataiba sorolandók, s a 92 szak — melynek fenntartását gyakorlati okokból helyesnek és szükségesnek tartja — csak az utalócédulákat tartalmazza. *Ambarcumjan* indokolását: hogy egy közéleti személy, tudós, feltaláló, művész élete és munkássága szorosabban függ össze annak a társadalmi tevékenységnek, tudományágnak, művészetnek területével, amelyen működött, mint más személyek életrajzaival, — teljes mértékben el kell fogadnunk.²⁰ Nem igényel külön magyarázatot az a körülmény, hogy *Kazinczy* életrajza a magyar irodalomtörténet, *Bethlen Gáboré* a magyar történelem, *Bartóké* a magyar zenetörténet körébe vág elsősorban, s hogy az életrajzi (még inkább a nem kifejezetten életrajzi, csak címükben egy, bár fontos szereplő személy nevét feltüntető) műveknek mechanikusan egy szakba történő egyesítése — anélkül, hogy az illető szakterületeken e művekre utalás történék — e szakterületek kutatóinak felesleges és gyakran nehezen áthidalható nehézségeket okoz.

Az egyes életrajzok hovatartozását a fentebb a történeti művekre vonatkozóan ismertetett szempontok szerint képzeljük el: tehát a filozófiai, nyelvtudományi, irodalomtudományi, művészeti vonatkozású életrajzok nyilvántartása a 93/99 főrészben nem szükséges. Ezen túlmenően azonban valamennyi életrajz felveendőnek látszik ide, — kivételt érzésünk szerint csak azok az elsősorban technikai vonatkozású életrajzok képezhetnek, melyek egy-egy tudós működésének szakszerű ismertetésével a szaktudomány területének kutatóihoz szólnak (főleg folyóiratcikkek, visszaemlékezések). Elhatárolási javaslatunk persze épp úgy gyakorlati jellegű, mint a fentiekben volt; a kérdés elméleti, esetleg számos konkrét példa alapján történő elemzésével nyilván ezen a területen is határozott elvi eredményekre juthatunk.

Az alábbiakban kísérletet teszünk javaslataink összefoglalására, néhány ponton, amennyiben szükségesnek látszik, kiegészítve eddigi érvelésünket.

1. Kívánatos lenne, hogy az Országos Osztályozó Bizottság leszögezze a történeti művek kettős szakbeosztásának szükségességét, illetve azt a követelményt, hogy ezek a művek legalább következetesen utalócédulát kapjanak a 93/99 főrészben.

2. A *Magyar Nemzeti Bibliográfia* és a *Magyar Folyóiratok Repertórium*a legalább utalások formájában következetesen vigye keresztül a történelmi művek nyilvántartását a 93/99 főrészben.

3. Az Országos Széchényi Könyvtár szakkatalógusa a történeti művek kettős, szükség esetén többszörös beosztásával biztosítsa a történeti anyag messzemenő feltárását. Általános elv, hogy a szakkönyvtárakban „a legkisebb részletre kiterjedően a szaktudomány követelményei” legyenek döntők. A fogalmak, tárgyak csoportosításának célja itt az, „hogy a szakembernek biztosítsák a legnagyobb hasznot és használhatóságot”.²¹ Nem tévedünk talán annak megállapításával, hogy az Országos Széchényi Könyvtár — sok egyéb funkciója mellett — hungarica-jellegénél fogva arra is hivatott, hogy a magyar történeti jellegű studiumok kutatóinak mintegy szakkönyvtárává váljék — milyen más könyvtár láthatná el helyette ezt a feladatot? — s hogy ennek a feladatnak szakkatalógusával is meg kell felelnie.

4. Épp ezért, — jöllehet közismertek az Országos Széchényi Könyvtár szakkatalógusszerkesztésének súlyos problémái és az e téren mutatkozó feladatok nagy mennyisége — szükségesnek látszik legalább a távlati tervpontok közé iktatni a történeti anyag feltárásának visszamenőleges biztosítására irányuló nagyobbarányú katalógusszerkesztési munkálatokat.

5. Az 1945—1959. évi ciklus most készülő bibliográfiája az anyag szakcsoportokra bontásában vegye tekintetbe a történeti anyag együttes bemutatásának szükségességét. Amennyiben a ciklusbibliográfia a 93/99 főrészben csak a *Magyar Nemzeti Bibliográfia* elmúlt évfolyamainak ide szakozott anyagát foglalná össze, nemcsak a történész számára válnék az új kiadvány alig, vagy csak nehezen használhatóvá, de általában is hiányos és méltatlan képet nyújtana történettudományunknak az elmúlt 15 évben elért jelentős eredményeiről.

6. Az Országos Osztályozó Bizottság, illetve az Országos Széchényi Könyvtár az ETO teljes táblázatainak felhasználásával határozza meg azokat az osztályokat, amelyekbe a történelmi anyag a történettudomány követelményeinek minél inkább megfelelően csoportosítandó, — tekintettel elsősorban az Országos Széchényi Könyvtár szakkatalógusára és a készülő ciklusbibliográfiára.

7. Vegye fontolóra végül az Országos Osztályozó Bizottság, nem kellene-e feladatai közé iktatnia a Történelem szakkal kapcsolatos elvi problémák felfvetését és megoldását.

Az egyetemes tizedes osztályozás — létrehívóinak szándéka szerint — nem lezárt, merev rendszer: legnagyobb előnyei közé tartozik, hogy a tudományok fejlődésének megfelelően alakítható, tágítható. Az új tudományszakok által felvetett osztályozási problémák megoldása körüli tennivalók nem menthetnek fel azonban attól a feladattól, hogy olykor vizsgálat tárgyává ne tegyünk a hagyományos tudományágak elhelyezkedését az ETO keretei között, s az ETO általános elveinek sérelme nélkül ne keressünk olyan megoldásokat, melyek a decimális rendszerű katalógusokat a szaktudományok művelőinek minden vonatkozásban minél hasznosabb segítőivé tegyék.

1. E sorok írója nem szakember a szakozás területén. Azonban mint a *Századok* c. folyóirat — a *Magyar Nemzeti Bibliográfia* és a *Magyar Folyóiratok Repertórium*a felhasználásával készülő — magyar történeti bibliográfiájának összeállítója, az évek során át összegyűlt tapasztalatait szeretné itt lerögzíteni. Megállapításainak forrása elsősorban a *Magyar Nemzeti Bibliográfia* néhány évfolyama. Az egyes könyvtárak szakozási gyakorlatát és szakkatalógus-szerkesztési elveit, — ezek esetleges eltéréseit a *Magyar Nemzeti Bibliográfia* gyakorlatától és az ETO táblázatokban nyomtatásban is lefektetett követelményektől — nem vettem figyelembe; a helyzet ilyen irányú felmérése külön vizsgálatot igényelne. — A tanulmány 1959. évi adatgyűjtés alapján 1960. elején készült.
2. *Egyetemes tízedes osztályozás. A nemzetközi táblázatok hivatalos magyar kivonata.* Bp. 1958. (Az Országos Széchényi Könyvtár Kiadványai 40.) 12. l.
3. Uo. 290. l.
4. Uo. 12. l.
5. Ld. ennek részletesebb kifejtését az *Az Egyetemes Tizedes Osztályozás (ETO) ismertetése* c. sokszorosított kiadványban. (Az Országos Könyvtári Központ Könyvtárostanfolyama. 1951. okt. 1.—dec. 22. Előadások 19—20. szám.) 40—60. l.
6. Magyar nyelven újabban összefoglalóan: *Sallai István—Sebestyén Géza: A könyvtáros kézikönyve.* Bp. 1956. 208—209. l.
7. *Handbuch der Bibliothekswissenschaft.* (2. kiad.) II. k. Wiesbaden 1959. 303. l.
8. *Kamenckaja, K. R.: A könyvtári osztályozás vitás kérdései.* = *Szovetszkaja Bibliografija* 1957. (Magyarul: *Könyvtári Tájékoztató*, 1957. 1—16. l.)
9. *Gulyás Pál: A bibliográfia kézikönyve.* Bp. 1941. I. k. 507—508. l.
10. *Sallai—Sebestyén*, id. m. 213. l.
11. *Witzmann Gyula: Elvi közös alapok a különböző szakrendszerekben.* = *Magy. Könyvszle.* 1940. 38. l.
12. *Veredy Gyula: Osztályozó munkánk 1954-ben és munkaközösségi feladataink.* = *Magy. Könyvszle.* 1955. 264. l.
13. *Az Egyetemes Tizedes Osztályozás (ETO) ismertetése* c. id. mű. 6. l.
14. Úgy érezzük, bárhogyan dől is el a vita, mely akörül forog, „vajon egy új enciklopedikus osztályozó rendszernek a kialakult diszciplínákon... kellene-e nyugodnia, vagy első helyen a kutatás tárgyát figyelembe vennie-e” (*Veredy Gyula: A könyvtári osztályozás újabb kérdései különös tekintettel a tízedes rendszer fejlődésére.* Bp. 1959. Az Országos Könyvtárügyi Tanács Kiadványai 8. 8—9. l.), a kialakuló megoldásnak számot kell majd vetnie a történettudomány sajátos jellegével, melynek egységes feltárásáról való lemondás éppen a rendszer általános érvényiségének igényét veszélyeztetné.
15. Az Országos Könyvtári Központ id. jegyzete elismeri, hogy a történelem „számos rész-tudománya és segédtudománya” „a decimális rendszernek legkülönbözőbb helyire vannak szétszórva”, s ezek „viszonyítások segítségével egyesíthetők”. (129. l.) *Veredy Gyula* ismerteti *Donker Duyvis* elgondolását, melynek egyik sarkalatos pontja szerint ahhoz, hogy az osztályozott anyagot a kutatás felől érkező különféle kívánalmaknak megfelelően szelektálva kézbe adhassuk, az osztályozás primér tárgyi jelzetei mellett a járulékos jelzeteles szerint is biztosítanunk kell a feltárhatóságot — s ennek érdekében külön idő szerinti katalógus lehetőségét veti fel, „a kronológia vonatkozásainak első-helyi nyilvántartására”. (*Veredy Gyula: A könyvtári osztályozás újabb kérdései...* c. id. m. 16. l.) *O. P. Teszlenko* a történelem szak és az „ágazati szakok” összefogására az utalók és az időnkénti kettős szakozás alkalmazását ajánlja. (A „politika” szak a szovjet könyvtári osztályozásban. Magyarul: *Könyvtári Tájékoztató*, 1957. 1—17. l.)
16. Az OSZK szakkatalógusa kétségkívül jóval nagyobb mértékben él a többszörös beosztás lehetőségével, mint a Magyar Nemzeti Bibliográfia, erről azonban a katalógus 93/99 főrészének jelenlegi, rendezés előtti állapota folytán nem alkothattunk képet.
17. *Kamenckaja*, id. h. 12. l.
18. *Egyetemes tízedes osztályozás* c. id. mű, 290. l.
19. Id. m. 128. l.
20. *Ambarcumjan, Z. N.: Könyvtári osztályozás.* II. k. Moszkva 1948. Magyar ford., 65—69 l.
21. *Witzmann Gyula: Elvi közös alapok...* c. id. cikk. = *Magy. Könyvszle.* 1940. 42—43. l.